

INSPIRATION: SOUTH AFRICA

Frölunda Kulturhus

Figure & Puppet theatre
Annette Cegrell Sköld

Dockteaterfabler som fick vingar och flög över jorden.

Göteborgs stad drev under många år ett twinningprojekt med Beira, i Moçambique. Projektet omfattade kommunal verksamhet som renhållning, fastighetsfrågor men utökades, på deras önskan, att även inkludera kulturverksamhet. Frölunda Kulturhus fick tidigt frågan, om vi tillsammans med personalen i Casa de Cultura - Beiras kulturhus, ville utveckla deras verksamhet. Kontrakt signerades. På så sätt fick jag möta "Afrika" för första gången och tillsammans med underbara människor, fulla av skaparglädje, introducera dockteater. Resultatet av hela kultursamarbetet, 1991-2014, har Linnéa Åhlander, Frölunda Kulturhus sammanställt, i skriften *Magasin Moçambique 2014*.

Göteborg inleder samarbete med Sydafrika!

År 2005 inledde Göteborgs stad ett nytt twinningprojekt, denna gång med staden Port Elisabeth, Nelson Mandela Bay i Sydafrika. Kultur hade stor prioritet och Frölunda Kulturhus kom, även denna gång, tidigt med i bilden. Dockteater var ett önskemål, ett annat var måleri. När den sydafrikanska delegationen första gången besökte Frölunda Kulturhus ville de ta del av mitt sätt att arbeta, vilket de uppskattade. Dockteater och måleri blev sedan några av projektets hörnstenar. Vi skulle samarbeta med Gelvandale bibliotek. Ett litet biblioteket, i en förort med mindre köpcentrum bredvid. Inom några år skulle biblioteket få en tillbyggnad med: ateljé, verkstad, liten teatersalong, rum för läsläsning, samt större personalutrymmen. Bibliotekarierna ville använda dockteater för att locka barn och unga till biblioteket. Bara barnen kommer in genom dörrarna så finns det en möjlighet att deras livssituation kan förändras, sa personalen.

"Det är min önskan och dröm att sagoberättarens röst aldrig skall tystna i Afrika, att alla Afrikas barn ska få uppleva böckernas under och att de aldrig ska förlora förmågan att utvidga sin värld med hjälp av sagornas magi."

Nelson Mandela

Våren 2006 inledde Frölunda Kulturhus ett samarbete med *Kristin Friis* som driver AHA-teatern, Sverige. Hon blev min samarbetspartner och följde med till Sydafrika. Under 10 dagar inspirerade vi två bibliotekspersonalen och några seniorvolontärer som skulle vara med i satsningen. Kristin och jag ledde workshops, presenterade olika docktyper och speltekniker samtidigt som vi lyssnade till deras önskemål. Året efter var vi båda där igen, sedan fortsatte jag

arbetet ensam.

Sverige har länge haft tradition med folk- och konstsagor. Idag är berättelser om barn som är utsatta och själva klarar av saker populärare. I deras bokbestånd fanns en del nordiska barnböcker som översatts till engelska. De kände t.ex. väl till H C Andersens sagor, även om de tyckte att miljöerna var främmande. Det kan man lätt förstå när man är där. I Sydafrika, som i många afrikanska länder, har i stället fabler en starkt framträdande plats. De ville arbeta med fabler och överlämnade en hög med böcker. Bagaget hem blev tungt. Jag läste, fabel efter fabel, och blev inspirerad att producera några av dem, med enklaste och billigaste material. Att använda gratismaterial, så mycket som möjligt, var också ett önskemål de framfört.

Fabelföreställningar på Frölunda Kulturhus växer fram.

Kulturhusets amatördockteatergrupp, 8 vuxna, fastnade för två fabler. När Haren lurade både Kaninen och Giraffen och Hur Elefanten fick sin snabel. Båda dramatiserades för att uppföras, som två berättelser, i en pjäs. Djurfigurer tillverkades i hand- och stavdocksteknik samt en del som skuggfigurer. Det var mycket experimenterande. Bland annat försökte man spela skuggteater i ett akvarium. Tyvärr, skvätte vattnet så den idén fick läggas ner. Dekoren gjordes hoprullbar. Ljudillustrationer och musikinslag var akustiska. Besöken från Gelvandale, under arbetets gång, inspirerade och fablers betydelse diskuterades. Amatörgruppen bestämde att, efter premiären, skänka dockor och dekor till Gelvandale. Något sydafrikanerna tacksamt tog emot. Senare på plats i Gelvandale repeterade jag in föreställningen med dem. Redan veckan efter skulle det komma publik.

Med en förskoleklass satte jag samtidigt upp fabeln Vem gömmer sig i Kaninens hydda?. Först tänkte jag arbeta med stora pappfigurer. Men av en tillfällighet fick jag syn på en barnbilderbok, med engelsk text - Who's in the Rabbit's house? - i kulturhusets bibliotek. Den låg i lådan för utgallrade böcker. Pris 10 kr, som hittat! Det är en massajfabel, skriven av *Verna Aardema* med härliga och roliga illustrationer av *Leo och Diane Dillon*. Men vem vet om fabeln är just därifrån, fabler har en tendens att vandra.

"En saga är alltid en saga och man berättar den utifrån sin egen fantasi, sin personlighet och vilken grupp man tillhör. Om sagan får vingar och flyger på besök hos andra kan man aldrig hålla den kvar. En dag kommer den flygandes tillbaka, berikad med nya detaljer, med nya röster. Så är det med folksagor från hela världen."

Nelson Mandela

Boken handlar om en grupp barn som skall spela en fabel om en kanin som inte vågar gå in i sitt hus för någon för att någon gömmer sig där inne. För att illustrera djur i föreställningen använder barnen huvudmasker. Som en blixtnärvaro klar himmel visste jag; Den fabeln skall jag sätta upp. Huvudmasker skall det bli. Inga platta pappfigurer. Inte visste jag då vilket otroligt roligt arbete som väntade.

Ett par dagar senare träffade jag på bussen en lärare, *Ingalill Nilsson*. Hon kom fram och ville tacka för ett verkstadsbesök, med dockteatertema, på Frölunda Kulturhuset som hennes förskoleklass hade deltagit i. Eleverna tyckte det var så roligt! Då berättade jag om min idé, i "stort format", som skulle avslutas med uppspel i Kulturhusets stora sal. Skulle ni vilja vara med, frågade jag. Slottsbergsskolan, där hon arbetade, hade gångavstånd till Kulturhuset. Så det skulle passa. Men jag ställde också villkor, att vi gemensamt skulle arbeta på ett pedagogiskt sätt, från start till mål samt att de skulle fotografera arbetsprocessen. Att gå runt med kamera själv har jag alltid upplevt som störande moment. Men här var det viktigt att dokumentera. Ingalill tog upp idén med klassens fritidspedagog *Birgit Thompson-Malm* och de tackade ja. Vi planerade tillsammans och de engagerade sig. Allt gick mycket smidigt. Klassen var invandrartät. Alla eleverna, skulle det visa sig, var små personligheter, nyfikna och duktiga.

Första gången barnen kom på besök visade jag stora salen, lokalen där de skulle spela teater i slutet av skolåret.

Med stora ögon tittade de runt. 238 personer får plats. Ska vi spela teater här? Ja, svarade jag. Oh, sa de tyst med öppen mun. Denna gång började jag helt tvärt om, presenterade målet först. Vi fortsatte till bibliotekets satorum där de fick lyssna på, Vem gömmer sig i Kaninens hydda?, fabeln de skulle spela för sina föräldrar och syskon men också för alla de andra barnen i skolan. Ni skall också få göra stora djurmasker, sa jag och berättade vidare, de skall ni ha på huvudet när ni spelar. Barnen skruvande lite på sig, tittade på varandra och sedan på fröknarna. De nickade och barnen slappnade av. Så började resan. Djuren i fabeln; schakal, groda, leopard, kanin, elefant och noshörning presenterades noggrant, i tur och ordning. Till hjälp hade vi böcker från biblioteket. Efter genomgången fick de rita djuret, gärna flera stycken. Varje barn valde sin bästa teckning som klipp-

tes ut. Senare klistrade jag upp dem på kapaskivor till den kommande utställningen.

En hemlighet innehöll fabeln, djuret som gömde sig i hyddan. Den figuren bestämde vi att hålla lite hemlig. Den fordrade flera maskprydda barn, på rad, när den skulle gestaltas. Rösterna i hyddan sa: *"I am The Long One. I eat trees and trample on elephants. Go away! Or I will trample on you!"* Det var inte heller lätt att gissa, vilket djur det var. Så avslöjandet, ville vi, skulle bli en överraskning.

I skolan förstärkte lärarna arbetet med en uppblåsbar jordglob, karta och bilder som de använde i berättandet. De tryckte upp fabeltexten till varje barn, även om de ännu inte kunde läsa den. Men de var bekanta med innehållet och uppskattade det lilla häftet.

Jag tillverkade stora huvudmasker av wellpapp till varje barn. Sedan fick de måla dem. Vi gick sakta till väga. Arbetade i smågrupper. Hur ser djurets huvud ut? Hur ser nosen och ögonen ut? Vilken färg ska vi välja? Kanske vi ska blanda två färger? Vilken pensel är bäst, stor eller liten? Med stort allvar och under tystnad arbetade barnen sakta men säkert. Resultatet blev över förväntan och barnen lyckliga. Dekoren, ett träd och en sjö tillverkades gemensamt. Men hyddan av wellpapp byggde vaktmästaren åt oss. Kläderna bestod av enkla tygstycken, i olika färger. De knöts över ena axeln. Även den idén tog jag ur boken.

Innan uppspelet fick barnen välja namn på sin teater. De blev Slottsteatern.

Att föreställning och utställning gjorde stor succé, kan var och en förstå. Stolta fick de var sin ros som tack och massvis med applåder. Till framgången får här räknas lärarnas medverkan, att vi blev ett team som jobbade mot samma mål. Ingen knorrade att det var uppspel på en söndag. Maskerna fick barnen behålla. Sydafrikanerna fick ta del av pjäsarbetet när de kom på besök. Utställningen, med bilder, överlämnades till Gelvandale och ställdes ut där. Vid nästa besök i Sydafrika jag ledde jag workshops med fabeln som utgångspunkt med alla barnbibliotekarier i Port Elizabeth. Figurerna fick de tillverka av tjock kartong.

Året efter ville personalen i Gelvandale sätta upp en svensk fabelföreställning. En klurig fråga, jag fick fundera länge. Troll, häxor? Eller gamla välkända Aisoposfabler. Men de är ju inte svenska!

Till slut fastnade jag för, När mössen skall sätta bjällra på katten, en Aisoposfabel. Där kunde många vara med i föreställningen. Lärarna i Slottsbergsskolan, ville fortsätta samarbetet. De tyckte att barnen vuxit med den tidigare

uppgiften och klassen höll ihop på ett positivt sätt. Vi fortsatte. Denna gången var min idé, att barnen skulle skänka katten och mössen. Figurerna skulle flyga i min resväska, över jorden, till Gelvandale bibliotek. Där skulle en grupp skolbarn få spela föreställningen. Både barnen och lärarna tyckte idén var bra. Återigen arbetade vi pedagogiskt. Barnen fick välja om de ville tillverka sin mus i hand- eller stavdocksteknik. Nästan alla flickorna valde handdocksmodellen, pojkarna den andra. Katten gjordes gemensamt. Arbetsgången var ungefär densamma som tidigare. Barnens teckningar skulle bli utgångspunkt vid figurtillverkningen. De ritade noga hur mössen skulle se ut. Vikt lades på färg och form. Huvud och kropp sågades ut i frigolit efter deras teckningar. Sedan var det dags för kaschering och målning. Barnen blandade färger och målade. Valde ögon, svans och tyg till kläder. Alla var noga med att följa sin ritning, att göra rätt. När det stämde, lyste deras ögon, de hade lyckats. Man behövde inte tjata, de ville och ansträngde sig själva. Hur långa skall pinnarna vara? Vi använde linjal. De drog streck med blyertspenna som snickare använder, spände fast pinnen i snickarbänken och sågade. Sedan mätte de igen, stämde det? Handdocksmössen tillverkades i filt och fick en liten stoppning. De blev mer djurlika.

När alla figurer var färdiga började vi med texten. Mössen ville sätta bjällra på katten. Vilka förslag kom de på? Varje barn fick tänka ut något. När mössen fått tag i en bjällra och skulle hänga den om kattens hals, då vågade ingen mus göra det. Vilka ursäkter hade mössen då? Jag antecknade. En utställning arrangeras med figurer och bilder på Frö-lunda Kulturhus. Som tack fick alla barnen en bjällra, som minne. När utställningen var slut virades varje mus in i ett paket, även katten. Så flög de i väg, som fripassagerare, i min resväska.

I Gelvandale väntade elever från närbelägna skolan. Alla fick ett paket. I tur och ordning fick de öppna och framträdde mus efter mus i vackra färger. Vad fina de är! Till sist öppnades paketet med katten, en blå och brunrandig. Jag berättade storyn och barnen fick tänka ut vilka idéer och ursäkter mössen skulle ha. Resultatet blev väldigt likt de svenska barnens, bara en sak skiljde. I Gelvandale måste en mus läsa läxan så den hade inte tid att fästa bjällran på katten. Skoleleverna delades upp i två grupper. En spelade med handdockmössen och en med stavdockorna. De repeterade flitigt. De kom på en barnvisa som kunde passa och vi utökade pjäsen med den. Så var det dags för uppspel på biblioteket. En vardag för inbjudna skolklasser. På lördagen för allmänheten, biblioteket hade öppet hus.

Redan på måndag morgon började bibliotekarierna och volontärerna att repetera in pjäsen. Veckan därpå planerade de att inleda en turné, som skulle omfatta de 22 biblioteken, i Port Elizabeth. Personalen där känner inte samma prestationskrav som vi i Sverige. Fabler är till för delas. Som svensk tror man inte det är sant. När man håller på

och arbetar börjar någon sjunga och klappa händerna. Plötsligt är alla uppe och dansar. Efter fem minuter fortsätter arbetet som tidigare. Alla krav är som bortblåsta och kreativiteten flödar. En härlig känsla. Glädjefyllda avbrott för återhämtning, något man saknar när man kommit hem.

Dockteaterfabel, gästspel i Sverige

Året efter aviserar Gelvandalas bibliotekschef, *Vernon Sauls*, att de, till nästa besök i Göteborg, tar med sin nya dockteaterföreställning. Han och en medarbetare ville spela för barngrupper på kulturhuset. Elever som läst lite engelska fick se en fabel där krokodilen och apan försöker överlista varandra. Men för säkerhets skull gavs en kort introduktion innan. Varje föreställning avslutas med afrikansk musik och gemensam dans.

För vuxna arrangerade jag Dockteatercafé där anmälda dockspelare och grupper fick 10 minuter att visa upp något på scenen. Sydafrikanerna medverkade. En föregångare till Puppet Jam. Apan och krokodilen återvände efter gästspelet till Gelvandalas numera tillbygga bibliotek, ett litet kulturhus.

Vem var Aisopos? Han sägs ha varit en slav som i det antika Grekland ca 500 f. Kr. diktade många fabler. Några forskare tror att han kan ha varit afrikan. Hans namn, Aisopos, är ett forntida grekiskt ord för "Ethiop" som betydde mörkhyad person av afrikanskt ursprung.

Ja, ni har hört det förr, det började i Afrika.

© **Annette Cegrell-Sköld**
Figur & Dockteaterpedagog

Fabeln, Who's in the Rabbit's house? - Vem gömmer sig i Kaninens hydda?, tyckte jag var så rolig att arbeta med. Så byggde jag en miniteater. Den använder jag i barnverkamhet. Där berättandet får barnen tillverka små masker och sedan spela upp berättelsen med små marionetter. De kan välja språk, svenska eller engelska. Ibland vill de kombinera språken. Även små barn älskar att vara inkräktaren i hyddan och att säga, I am The Long One. I eat trees and trample on elephants! Go away! Or I will trample on you! på engelska. Det låter mycket bättre.

Vem var det som gömde sig i hyddan?

Artikelförfattaren under en tidigare workshop i Moçambique.

För materialet till denna artikel tackar vi:
Annette Cegrell-Sköld figur- och dockteaterpedagog
och lärarna på Slottsbergsskolan
Birgit Thompson-Malm
Ingaliil Nilsson